Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

Journal of Islamic Crafts, 2025; 9 (2): 1-21

Journal of Islamic Crafts

DOI: http://dx.doi.org/10.66224/jic.9.2.393

Original Paper Open Access

Production Centers of Wooden Coffins for Iranian Tombs During the Safavid Period

Zeinab Zanganeh Inalo[1], Hayedeh Khamseh[2,*], Maryam Kolbadinejad[3]

1. PhD Student in Islamic Archaeology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of History and Archaeology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Assistant Professor, Department of History and Archaeology, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2025/05/24 Accepted: 2025/12/1

Abstract

Although wooden artifacts from the Islamic era in Iran are considered prominent and well-known works, there are many ambiguities which still surround them. While more information has been published regarding the characteristics and decorative features of these works, less is known about their production centers. This highlights the necessity of conducting a scientific study aimed at identifying the production centers of Iranian wooden artifacts during the Islamic period. Due to the broad scope of the topic, this research focused solely on the Safavid period, specifically studying only wooden tomb chests found in tombs. Wooden tomb chests are considered among the most prominent examples of wood artistry in the Islamic era, reaching their peak in Iran and Egypt. These valuable works, primarily produced from the 5th to the 12th century AH, are considered the manifestation of Islamic wood carving, openwork, and epigraphy. This research was conducted using a descriptive-analytical method and the data was collected through fieldwork and library studies. As a result of this research, 49 wooden sarcophagi belonging to various tomb structures were identified, on which the names of the carpenter artists, along with mentions of some cities or regions, were inscribed Accordingly, the names of several centers such as Isfahan, Lavasan, Lahijan, Sari, Kasva, and Khansar were identified as being engaged in producing such works in these regions and during this period. Among them, artists from some cities such as Isfahan were better known and their productions were recognized in many regions of Iran, but some artists were also engaged in producing such works only in their local area, such as the carpenters of Sojas or Eqlid

Keywords:

Tomb Chest, Wooden Artifacts, Safavid Period, Production Centers

*Corresponding Author: Hkhamse72@yahoo.com

©2025 by the Authors.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

Introduction

Wooden coffins are one of the most prominent examples of wood art in the Islamic period, reaching their peak of development, especially in Iran and Egypt. These valuable works, produced mainly from the 5th to the 12th centuries AH, are the manifestation Islamic carving art, latticework, and inscription.

The surviving examples of these chests show a remarkable diversity in construction and decoration techniques. According to some researchers, Muslim craftsmen used a variety of fine woods such as walnut, plane, and jujube to make these works, and decorated their surfaces with geometric, floral, and inscribed motifs using complex carving techniques. These boxes were mainly cuboid in shape and parts of their surfaces were covered with various decorations. A notable point in these works was the extensive use of various inscriptions on them. Grabar points out in his studies that Kufic, Thuluth and Naskh scripts were the most common scripts used in these inscriptions (Grabar, 1973: 178) The inscriptions on these coffins reveal important details such as the creation date, the deceased's name, and occasionally the artist's name, often linked to their city of residence, like Isfahani or Lahiji. This information aids researchers in pinpointing production centers across different historical periods. A key focus for archaeologists is identifying these centers for various commodities over time. Due to the lack of data on wooden coffin production centers in Iran during various Islamic periods, the present study specifically aimed to explore the centers from the Safavid era to the early Afsharid rule (907-1147 AH). The primary aim was to investigate and identify these production centers of wooden coffins in Iran during the Safavid period

Materials and Methods

The present study was conducted through a descriptive-analytical and classification method. The findings of this study were derived from field surveys, museum and library studies. With the explanation that first, through library studies and a review of published documents or unpublished reports, a relatively general and comprehensive view of the distribution of wooden coffins from the Safavid period in Iran was obtained; then, through field studies, the current conditions of these coffins were assessed and, if possible, their complete documentation was carried out. Based on these cases, 50 tomb chests from the Safavid period were identified, which contained the signatures of carpenter artists along with the names of various cities or regions.

The findings indicate that during the Safavid period, the production of wooden coffins thrived, especially in regions like Gilan and Mazandaran, while it was less prosperous in areas such as Sistan and Baluchestan. The historical significance of carpentry in these centers dates back to the Safavid era, where artisans not only crafted coffins but also created prominent works like wooden doors for mosques and tombs. Cities like Isfahan and Sari have a rich carpentry history. Notably, artisans from Isfahan are recognized for their high-status craftsmanship, with their works found in distant provinces such as Markazi, Lorestan, Yazd, and Zanjan, exemplified by the wooden chest of the tomb of Sheikh Zeyn al-Din Ali Khamosh in Yazd. Additionally, signatures of artisans from the Lavasan region are abundant in Mazandaran and Province.

However, it seems that the productions of some artists were also limited to the city or region of the artist's own life and did not go beyond it; such as the wooden box of the Imamzadeh Ibrahim Sojas monument, which was made by artists from the same region (Zipoli, 1975: 133). Considering these cases, three levels of distribution can be identified based on the dispersion of the productions of these artists:

A) Local: Production of wooden boxes by artists of a city or region which were used in the same area, such as the wooden box of Imamzadeh Abdolrahman Eqlid (Mahjor and Eidipour, 2017: 176).

B) Regional: The production of wooden boxes by artists of a city or region who have also produced such products in the cities or areas surrounding their place of residence, such as the productions of Saveh artists whose signed works have been identified in the surrounding areas in addition to the Saveh area, such as the wooden box built by Imamzadegan Hadi Jamzaghan and Qasem Shahvarogh.

C) Trans-regional: Production of wooden boxes by artists from a city or region, who sometimes also produce works in other provinces, such as the productions of Isfahan artists, whose productions have also been recognized in various provinces such as Lorestan and Yazd. The question arises regarding whether the workshop producing these wooden coffins had a fixed location or could relocate based on orders. This investigation considered two factors: access to high-quality wood, primarily walnut, which is not universally available in Iran, necessitate imports.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

The identified production centers, such as Eqlid, Khansar, and Natanz, had favorable conditions for walnut growth. Additionally, carpentry workshops required specialized tools for crafting and decorating, indicating the likelihood of fixed locations, a practice evident in traditional Iranian carpentry today. Thus, most wooden coffins produced during the Safavid period likely originated from established workshops in specific cities or villages and were transportable when needed. Notably, these cities and villages were primarily centers of Shiite presence, as indicated by the connection of these coffins to tombs of Shiite followers; in contrast to regions like Sistan and Baluchestan and Kurd.

Results

One of the relatively obscure and lesser-known issues in the field of wood-related arts in Iran has been the identification of the production centers of these works; a topic that has been addressed in virtually no research. This is what led this research to be conducted with such a goal. To study this issue, works from a specific period were considered so that better results could be obtained based on them; therefore, wooden chests from Safavid tombs were subjected to field and library studies. An important feature of the chests made during this period was the presence of dated inscriptions and sometimes the names of their makers; This is a topic that allows a better understanding of the production centers of these works. For this purpose, in the present study, only those chests were examined that referred to a specific city or region in the suffix of the manufacturer's name. As a result, 49 chests were identified, which were mainly located in the provinces of Gilan, Mazandaran, Tehran, Qom, Markazi, and Isfahan. As a result of the research, it was found that during the Safavid period and in numerous centers such as Isfahan, Lahijan, Lavasan, Kasva, Khansar, and Damavand, the production of wooden tomb boxes enjoyed a special boom; a boom whose history in these centers even dates back to pre-Safavid periods. Meanwhile, it became clear that artists from some centers, such as Isfahan and Lavasan, were probably better known and their works were also found in other cities and regions. However, artists from some regions were only engaged in producing works in their cities or regions of residence, such as the artists of Sojas or Eqlid.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

هنرهای صناعی اسلامی، ۱۴۰۴؛ ۹ (۲): ۲۱-۱

هنرهای صناعی اسلامی

DOI: http://dx.doi.org/10.66224/jic.9.2.393

مقاله پژوهشی | دسترسی آزاد

مراکز تولید صندوق‌های چوبی مقابر ایران در دوره‌ی صفویه

زینب زنگنه اینالو[۱]، هایده خمسه[۲*]، مریم کلبادی نژاد[۳]

۱. دانشجوی دکتری باستان‌شناسی دوران اسلامی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۲. دانشیار، گروه تاریخ و باستان شناسی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۳. استادیار، گروه تاریخ و باستان شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۳/۳ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۹/۱۰

چکیده

تولیدات چوبی در ایرانِ دوران اسلامی از جمله آثار شاخص و شناخته‌شده‌ای محسوب می‌شوند که همچنان ابهامات بسیاری در مورد آن‌ها وجود دارد. در ارتباط با شاخصه‌ها و ویژگی‌های تزئینی این آثار اطلاعات قابل توجهی منتشر شده، اما در زمینهٔ مراکز تولید آن‌ها، شناخت کم‌تری وجود دارد. همین امر بیان‌گر ضرورت انجام پژوهشی علمی با هدف شناخت مراکز تولید آثار چوبی ایران در دوران اسلامی است. نظر به گستردگی موضوع، برای انجام این پژوهش صرفاً دوره‌ی صفوی مد نظر قرار گرفت و در این دوره نیز تنها صندوق‌های چوبی مقابر مورد مطالعه قرار گرفتند. مهم‌ترین پرسش‌های پژوهش حاضر متمرکز بر این هستند که چه مرکز یا مراکزی در زمینهٔ تولید صندوق‌های چوبی مقابر در طول دوره‌ی صفوی نقش داشتند؟ و این‌که هنرمندان مرتبط با تولید این آثار، بیش‌تر در سطح محلی مشغول به فعالیت بوده‌اند یا مناطق دیگر را نیز پوشش می‌دادند؟ این پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی صورت گرفته و شیوهٔ گردآوری اطلاعات در آن بر پایهٔ مطالعات کتابخانه‌ای و تا حدودی میدانی، انجام گرفته است. در نتیجهٔ این پژوهش تعداد ۴۹ صندوق چوبی متعلق به برخی ابنیهٔ آرامگاهی مورد شناسایی قرار گرفتند که روی آن‌ها اسامی هنرمندان نجار همراه با ذکر نام برخی از شهرها یا مناطق، نگاشته شده بود. بر همین اساس، اسامی مراکز متعددی همچون اصفهان، لواسان، لاهیجان، ساری، کاسوا و خوانسار، شناسایی شدند که در این مناطق و طی این دوره به تولید چنین آثاری مشغول بودند. در این میان هنرمندان برخی شهرها همچون اصفهان، شناخته شده‌تر بوده و تولیدات آن‌ها در بسیاری از مناطق ایران شناسایی شدند، اما برخی هنرمندان نیز صرفاً در محدودهٔ محلی خود به تولید چنین آثاری مشغول بودند؛ از آن میان می‌توان به نجاران سجاس یا اقلید اشاره کرد.

واژگان کلیدی

صندوق قبر، آثار چوبی، دوره‌ی صفوی، مراکز تولیدی

*مسئول مکاتبات: Hkhamse72@yahoo.com

©2025 by the Authors.This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license)
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

۱. مقدمه

صندوق‌های قبر چوبی یکی از شاخص‌ترین نمونه‌های هنر چوب در دوران اسلامی به‌شمار می‌روند که به‌ویژه در ایران و مصر به اوج شکوفایی خود رسیدند. این آثار ارزشمند که عمدتاً از قرن پنجم تا دوازدهم هجری قمری تولید می‌شدند، تجلی‌گاه هنر منبت‌کاری، مشبک‌کاری و کتیبه‌نگاری اسلامی هستند. نمونه‌های باقی‌مانده از این صندوق‌ها نشان‌دهندهٔ تنوع چشمگیر در تکنیک‌های ساخت و تزئین هستند. به گفته‌ی برخی پژوهشگران، صنعتگران مسلمان از انواع چوب‌های مرغوب مانند گردو، چنار و عناب برای ساخت این آثار استفاده می‌کردند و با تکنیک‌های پیچیدهٔ منبت‌کاری، سطوح آن‌ها را با نقوش هندسی، گیاهی و کتیبه‌دار می‌آراستند. این صندوق‌ها عمدتاً دارای ساختار مکعب‌مستطیل شکل بوده و بخش‌هایی از سطوح آن‌ها با تزئینات گوناگون پوشیده می‌شدند. نکته‌ی قابل‌توجه در این آثار، استفاده‌ی گسترده از کتیبه‌های گوناگون روی آن‌ها بوده است. گرابار در بررسی‌های خود به این نکته اشاره می‌کند که خطوط کوفی، ثلث و نسخ، رایج‌ترین خطوط مورد استفاده در این کتیبه‌ها بودند (Grabar, 1973: 178). این کتیبه‌ها علاوه بر مضامین مذهبی مختلف، حاوی اطلاعات ارزشمندی درباره‌ی تاریخ ساخت، نام متوفی و گاه نام هنرمند سازنده هستند. وجود اسامی هنرمندان سازنده‌ی این آثار از این جنبه اهمیت دارد که بعضاً نام شخص همراه با نام شهر یا محل زندگی وی بوده است؛ نام‌هایی همانند اصفهانی، لواسانی و لاهیجی. وجود چنین نام‌هایی به پژوهشگر کمک می‌کند که تا حدود قابل توجهی بتواند مراکز تولیدی این آثار را در برهه‌های زمانی گوناگون شناسایی کند.

با توجه به نکات پیش‌گفته باید چنین بیان کرد که یکی از موضوعات مهم از نگاه باستان‌شناسان که عموماً در پژوهش‌های خود به آن می‌پردازند، شناخت مرکز یا مراکز تولید یک کالا در طول یک برهه‌ی زمانی خاص است. نظر به اینکه نه‌تنها در مورد مراکز تولیدی آثار صندوق‌های قبر چوبی شناسایی شده در ایران طی ادوار مختلف اسلامی اطلاعات نسبتاً مناسبی در دست نیست، ضرورت داشت که در پژوهش مستقلی به این امر پرداخته شود. مهم‌ترین پرسش‌های پژوهش حاضر بر این امر قرار دارد که چه مرکز یا مراکزی در زمینهٔ تولید صندوق‌های چوبی مقابر در طول دورهٔ صفوی نقش داشتند؟ و این‌که هنرمندان مرتبط با تولید این آثار، بیش‌تر در سطح محلی مشغول به فعالیت بوده یا مناطق دیگر را نیز پوشش می‌دادند؟ نظر به این‌که از ادوار مختلف اسلامی، تعداد بسیار زیادی صندوق قبر چوبی شناسایی شده، در پژوهش حاضر صرفاً به بررسی مراکز تولیدی صندوق‌های دورهٔ صفوی تا آغاز حکومت افشاریه (۹۰۷–۱۱۴۷ه.ق) پرداخته شد که در آن‌ها حتماً اسامی سازنده‌ی آثار همراه با پسوند نام یک شهر یا منطقه باشد. با توجه به این موارد، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی و شناخت مرکز یا مراکز تولیدی صندوق‌های قبر چوبی ایران در دورهٔ صفوی است.

۲. پیشینه‌ی پژوهش / چارچوب نظری

تاکنون مطالعات زیادی در زمینهٔ آثار چوبی ایران در دوران اسلامی و به‌ویژه صندوق‌های چوبی این دوران صورت گرفته و منتشر شده‌اند. در این میان برخی از پژوهش‌ها مختص صندوق‌های چوبی دورهٔ صفوی در مناطقی همچون استان مرکزی بوده‌اند (صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۲). در این پژوهش، ضمن گونه‌شناسی انواع صندوق‌های قبر چوبی این منطقه، به بررسی مضامین مختلف کتیبه‌های به‌کاررفته در این آثار نیز پرداخته شد. این مقاله از این جنبه اهمیت دارد که توضیحاتی نیز در زمینهٔ مراکز تولیدی این صندوق‌ها، در آن ذکر شده است، اما به‌جز این اثر، در سایر پژوهش‌ها عمدتاً به بحث در زمینهٔ فرم‌ها و تزئینات به‌کاررفته در این صندوق‌ها پرداخته شده است. به‌عنوان نمونه می‌توان به مقالات مرتبط با تزئینات به‌کاررفته در صندوق‌های قبر چوبی مجموعهٔ شیخ صفی‌الدین اردبیلی یا گونه‌شناسی صندوق‌های دوره‌ی تیموری مازندران، اشاره کرد (شکرپور و دیگران، ۱۳۹۷؛ عبداللهی‌فرد و مرادیان قوجه‌بگلو، ۱۴۰۰؛ مدهوشیان‌نژاد، ۱۳۹۶). گروهی دیگر از پژوهش‌ها نیز ضمن توضیحاتی در مورد هنر منبت‌کاری یک دوره‌ی خاص یا توضیحاتی در زمینهٔ مضامین مذهبی به‌کاررفته در برخی آثار چوبی، اشاراتی نیز به صندوق‌های قبر چوبی مختلف ایران در ادوار گوناگون کرده‌اند (کریمیان سیچانی، ۱۳۹۶ و کیان‌مهر و انصاری، ۱۳۸۳ و مهجور و عیدی‌پور، ۱۳۹۶). در تمامی این پژوهش‌ها و بسیاری از موارد دیگر، بعضاً اشاراتی به اسامی سازندگان و برخی از مراکز تولید آثار چوبی شده است. با این وجود، تاکنون در هیچ پژوهش مستقل و جامعی، بیش‌تر صندوق‌های قبر چوبی ایران در دوره‌ی صفوی که در حال حاضر شواهدی از آن‌ها باقی مانده، مورد مطالعه قرار نگرفته‌اند تا بر پایهٔ آن‌ها بتوان شواهد نسبتاً جامعی از مراکز تولید این آثار را به‌دست آورد. با توجه به این موارد، می‌توان پژوهش حاضر را نخستین گام در این زمینه به حساب آورد.

۳. روش پژوهش/ مواد و روش‌ها

برای انجام پژوهش حاضر از روش توصیفی – تحلیلی و طبقه‌بندی بهره گرفته شد. یافته‌های این پژوهش حاصل از مطالعات

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

موزه‌ای و کتابخانه‌ای و تا حدودی بررسی‌های میدانی بوده‌اند. با این توضیح که ابتدا با مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی اسناد منتشر شده یا گزارش‌های منتشرنشده، دید نسبتاً کلی و جامعی از پراکندگی صندوق‌های قبر چوبی دورهٔ صفوی در ایران به‌دست آمد؛ سپس در صورت لزوم و با مطالعات میدانی در استان‌هایی همچون تهران، شرایط حال حاضر این صندوق‌ها مورد سنجش قرار گرفت. با انجام این مطالعات تعداد زیادی صندوق قبر چوبی شناسایی شد که یا فاقد تاریخ ساخت بوده و یا این‌که مربوط به ادوار پیشین یا پسین صفوی بودند. به همین دلیل، این آثار در پژوهش حاضر مورد بررسی قرار نگرفتند. علاوه بر این و با توجه به آن‌که یکی از اهداف اصلی پژوهش حاضر، بررسی و شناخت نسبی در زمینه‌ی مراکز تولید این صندوق‌ها بوده، در نتیجه صندوق‌هایی که اسامی سازنده یا سازندگان آن‌ها فاقد پسوند نام یک شهر یا منطقه بوده‌اند نیز مورد بررسی قرار نگرفتند؛ مانند صندوق چوبی مقبره‌ی شاه اسماعیل که «مقصود علی»، سازنده‌ی آن بوده است. با انجام این پالایش‌ها در نهایت از مجموع ۱۱۶ صندوق چوبی شناسایی‌شده از دورهٔ صفویه که در ۱۸ استان مختلف پراکنده بودند، تعداد ۴۹ صندوق دوره‌ی صفوی از ۱۰ استان مختلف مثل گیلان، مازندران، مرکزی، تهران و اصفهان، مورد بررسی قرار گرفتند که در آن‌ها نام سازنده یا سازندگان همراه با پسوند نام یک شهر یا منطقه نگاشته شده بود. نظر به این‌که برخی از تصاویر تهیه‌شده از منابع گوناگون فاقد کیفیت لازم بوده، با بهره‌گیری از نرم‌افزار فتوشاپ نیز، قسمت‌های مرتبط با اسامی سازندگان صندوق‌ها، اصلاح شده و در پژوهش حاضر از آن‌ها استفاده شده است.

٤. یافته‌ها و بحث

با توجه به مطالعات کتابخانه‌ای و تا حدودی میدانی که تاکنون صورت گرفته شد، در ۱۸ استان ایران تعداد ۱۱۶ صندوق قبر چوبی کتیبه‌دار مورد شناسایی قرار گرفت که تاریخ ساخت آن‌ها به دوره‌ی صفویه مربوط است. البته برخی از این صندوق‌ها در طول چند دهه‌ی اخیر تخریب یا مفقود شده‌اند و تنها اطلاعاتی از آن‌ها در منابع کتابخانه‌ای موجود بوده است. در بین استان‌های مطالعه‌شده، فراوانی صندوق‌ها به‌ترتیب در مازندران، مرکزی، گیلان، اصفهان و سپس تهران، بیش‌تر از سایر مناطق بوده است. در سایر استان‌ها نیز عموماً کم‌تر از پنج یا شش صندوق صفوی مورد شناسایی قرار گرفت (شکل۱).

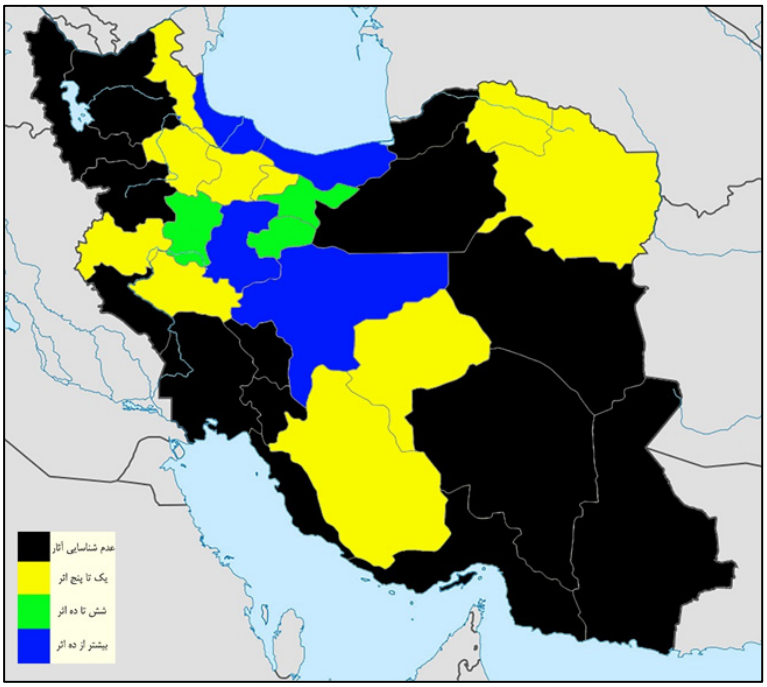

شکل۱. پراکندگی صندوق‌های چوبی تاریخ‌دار دوره‌ی صفوی ایران

Figure1. Distribution of wooden chests dating from the Safavid period of Iran

با توجه به مطالب بالا باید به این نکته اشاره شود که تاکنون تعداد زیادی صندوق قبر چوبی از دوره‌ی صفوی در ایران شناسایی شده که برخی از آن‌ها دارای کتیبه‌هایی با نام سازنده یا سازندگان اثر هستند. در بیش‌تر این اسامیِ شناسایی‌شده، نام شهر یا منطقه‌ای که محل زندگی این افراد منتسب به آن‌ها بوده نیز آمده است. اسامی این مناطق و شهرها در ۴۹ صندوق قبر مختلف از این دوره شناسایی و جمع‌آوری گردید. این صندوق‌ها عمدتاً در استان‌هایی همچون گیلان، مازندران، تهران، اصفهان، قم و مرکزی، پراکنده بوده‌اند، اما در برخی از استان‌ها همچون لرستان و زنجان نیز، بعضاً یک یا دو صندوق دارای امضای هنرمند نجار همراه با نام شهر یا منطقه، شناسایی گردید. برخی از استان‌ها همچون کرمان و خوزستان نیز چنین شواهدی شناسایی نگردید. در جدول۱ اسامی ابنیه‌ای

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

که در آن صندوق‌های قبر چوبی که دارای کتیبه‌ی نام سازنده/سازندگان هستند، ارائه شده است:

جدول ۱. لیست صندوق‌های قبر چوبی دوره‌ی صفوی و اسامی نجاران آن‌ها که دارای پسوند نام شهر یا منطقه‌ای هستند

Table1. List of wooden tomb chests from the Safavid period and the names of their carpenters, which have the suffix of a city or region name

ردیف	نام ابنیه	نام شهر یا روستا	تاریخ ساخت (ه.ق)	سازنده/سازندگان	ارجاع
1	امامزاده سلطان‌علی	مشهد اردهال	1002	محمدزمان بن حسن اصفهانی	فیض،1350: ج2، ص67
2	بقعه‌ی شیخ عبدالصمد نطنزی	نطنز	1064	استاد حسین بن اسماعیل سرشگی نطنزی	نراقی، 1348: 400
3	بقعه‌ی امامزاده ابوالفتوح	وانشان	992	استاد میرقاسم بن مقصودعلی خوانساری	محقق و شیخی، 1400: 131
4	بنای امامزاده قاسم	تهران	963	قطب‌الدین و سیف نجار بن اسکندر لباسانی	مصطفوی، 1361: 229
5	بنای سلطان ابراهیم	فیروزکوه	–	استاد اجل علی بن اسکندر نجار اوهَنزی	پازوکی طرودی، 1381: 217
6	بقعه‌ی امامزاده طاهر	دماوند	1057	صدرالدین نجار دماوندی	
7	امامزاده قاسم	گلخندان	1000	استاد افضل و استاد عبدالله نجار دماوندی	فرحانی و خلیلیان، 1394: 53
8	امامزاده عبدالله	آینه ورزان	1013	استاد علی بن ... استاد مظفر نجار دماوندی	مختاری طالقانی، 1366: 45-46
9	امامزاده فضل بن علی	لواسان	951	استاد افضل بن صوفی نجار لباسانی	نیستانی و علیئی، 1392: 50
10	زیارتگاه خواجه سلطان احمد	لواسان	937	محمد نجار لواسانی	پازوکی طرودی، 1382: 121
11	امامزاده حمزه بن موسی	بوانات	1007	استاد شرف‌الدین یزدی	ناصری و میری، 1401: 295
12	امامزاده عبدالرحمن	اقلید	994	استاد شیخ محمود نجار اقلیدی	مهجور و عیدی‌پور، 1396: 176
13	امامزاده ابراهیم	سجاس	1043	استاد فتح‌علی، عبدالله و ... نجاران سجاس	زیپولی، 1354: 116
14	بقعه‌ی امامزاده زید کبیر	ابهر	940	محمّد بن عبداللّه ابوالقاسم اصفهانی	–
15	بنای امامزاده معصوم	کهک	999	استاد تاج‌الدین فردوئی	مدرسی طباطبایی، ۱۳۳۵: ج۲، ص۱۸۲
16	بنای امامزاده هادی	جمزقان	946	قنبر بن محمود ساوجی نجار	فیض، 1350: ج2، ص202
17	بنای شاهزاده جعفر	خلجستان	992	استادان شیخ‌علی، رمضان و مهرعلی کاسوائی	مدرسی طباطبایی، 1335: ج2، ص208
18	امامزاده سید احمد	لاهیجان	1133	استاد حسین منجیلی	عقابی، 1376: 122
19	بقعه‌ی شیخ ابوالوجیه	لاهیجان	948	استاد شاه‌حسین لاهجی	عقابی،1376: 408
20	امامزاده علی‌اصغر	رودبار	1016	خدادوست خُرگامی بن علی	ستوده، 1375: ج2، ص4
21	بنای امامزاده جعفر	نور	934	علاءالدین بن محمد بن حسن النجار لباسانی و خشنام بن علاءالدین نجار لباسانی	ستوده، 1375: ج3، ص269
22	بنای امامزاده محمد	نور	950	علاءالدین بن محمد بن حسن لباسانی	عقابی، 1376: 334
23	بنای امامزاده سپهسالار	نور	975	استاد عزالدین ابن یوسف نجار لباسانی	ستوده، 1375: ج3، ص284
24	بنای امامزاده عبدالله	آمل	945	استاد محمدخان گیلانی	عقابی، 1376: 293
25	بنای شاهزاده ابراهیم	آمل	925	محمد بن حسین نجار ساری	ستوده، 1375: ج4، صص75

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

ردیف	نام ابنیه	نام شهر یا روستا	تاریخ ساخت (ه.ق)	سازنده/سازندگان	ارجاع
26	بنای امامزاده هفت‌تن	آمل	979	بابوشاه بن جلال‌الدین نجار دماوندی	عقابی، 1376: 356
27	امامزاده سید محمد	کجور	964	علاءالدین بن محمد بن حسن لباسانی	عقابی، 1376: 226
28	امامزاده عبدالحق	قائم‌شهر	1121	استاد سلطان محمد طهرانی	عقابی، 1376: 290
29	امامزاده درویش داوود	قائم‌شهر	991ه.ق	محمدیوسف بن محمد قاسم آهنگرکلائی	ستوده، 1375: ج 4، ص378
30	امامزاده شاه عبدالله	بابلسر	951	استاد میرخان بن استاد حسین گیلانی	–
31	آرامگاه زید بن علی	خرم‌آباد	906	بهاءالدین سمنانی	ایزدپناه،1350: ج 1، ص 228
32	بقعه‌ی حیات‌الغیب	چگنی	907	بهاءالدین سمنانی	ایزدپناه، 1350: ج 1، ص303
33	آرامگاه شهنشاه	خرم‌آباد	1133	محمدمهدی نجار اصفهانی	ایزدپناه، 1350: ج 2، ص 38
34	امامزاده قاسم	کهک	923	استاد رمضان و استاد یارعلی کاسوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
35	امامزاده شهربانو	آهوی آشتیان	946	امیر، شاه‌نظر، حیدرعلی، عشق‌علی کاسوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
36	آرامگاه امامزاده منصور	مأمونیه	947	قنبر بن محمود نجار ساوجی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
37	امامزاده محمد	فم تفرش	950	سعادتیار، شاه‌نظر ... کاسوائی و مراد فمی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
38	بقعه‌ی بی‌بی فاطمه صغری	آشتیان	952	استاد حیدر و استاد غیبی کاسوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
39	امامزاده احمد کوهین	تفرش	957	استادان شاه نظر، رستم و حسین کاسوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
40	امامزاده قاسم	شاهواروق	957	استاد قنبر بن محمود ساوی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
41	امامزاده عُزیر پیامبر	تفرش	957	شاه‌نظر، یارعلی، حسین و رستم کاسوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
42	بقعه‌ی فضل و یحیی	دلیجان	970	غیاث‌الدین علی نجار اصفهانی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
43	بقعه‌ی شاهزاده اسماعیل	یوجان	983	استاد مصطفی و استاد حسن شائی محلاتی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
44	بقعه‌ی ابوالعلی مهدی	تفرش	984	سعادتیار، شیخ علی، نعمت و رمضان کاسوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
45	امامزاده اسحاق	دلیجان	989	اسداللّه بن میرعلی و محمود نجار کروگانی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
46	آرامگاه امامزاده عبدالله	آهوی آشتیان	1019	رمضان، اریشوند، انوشیروان نجار کاسوایی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
47	امامزاده عبدالله	فارسیجان	1029	عمادالله بن عنایت‌الله وزوائی	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
48	امامزاده طیب	شهسواران	1146	استاد کاظم انجدانی نجار	صدیقیان و شراهی، 1402: 17
49	مقبره‌ی شیخ زین‌الدین	ندوشن	1050	سید حسین بن استاد قاسم اصفهانی	افشار، 1348: ج 1، ص 152

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

شکل۲. نمونه‌ی امضایی از سازندگان دو صندوق قبر چوبی دوره‌ی صفوی

Figure 2. Sample signature of the makers of two wooden coffins from the Safavid period

با توجه به مطالعات صورت گرفته، قدیمی‌ترین صندوق‌های شناسایی‌شده‌ی این پژوهش مربوط به دو بنای آرامگاهی زید بن علی خرم‌آباد (شکل ۳ و ۴) و حیات‌الغیب چگنی بوده که در بازه‌ی زمانی رمضان ۹۰۶ و ۹۰۷ ه.ق و هم‌زمان با آغاز قیام و شروع تاج‌گذاری شاه اسماعیل صفوی، به دست هنرمند سمنانی ساخته شده‌اند (ایزدپناه، ۱۳۵۰: ج۱، صص ۲۲۸–۲۳۰). لازم به ذکر است که بهاءالدین سمنانی، نجار این صندوق‌ها، در محرم سال ۹۰۷ ه.ق نیز در چوبی بقعه‌ی خلیل اکبر معمولان لرستان را نیز ساخته بود (ایزدپناه، ۱۳۵۰: ج۲، ص۴۲).

شکل۳. بخشی از بدنه‌ی صندوق چوبی بقعه‌ی زید بن علی با کتیبه‌ی به‌کاررفته در آن (ایزدپناه، ۱۳۵۰: ج۲، ص۱۱۷)

Figure3. Part of the wooden chest of the tomb of Zayd ibn Ali with the inscription used on it (Izdpanah, 1350: Vol. 2, p. 117)

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

شکل ٤. امضای هنرمند سمنانی به‌کاررفته در بدنه‌ی صندوق چوبی بقعه‌ی زید بن علی

Figure 4. Signature of the Semnan artist used on the body of the wooden box of the tomb of Zayd ibn Ali

با توجه به نمونه‌های تاریخ‌دار مطالعه‌شده، جدیدترین صندوق‌های صفوی نیز مربوط به سال ۱۱۳۳ ه.ق و دو سال قبل از سقوط اصفهان به دست افاغنه بوده که در دو بنای آرامگاهی سید احمد لاهیجان و شهنشاه خرم‌آباد، شناسایی شدند. این دو صندوق به شیوه‌ی مشبک‌کاری کتیبه‌دار و توسط دو هنرمند منجیلی و اصفهانی ساخته شده بودند (عقابی، ۱۳۷۶: ۱۲۲ و ایزدپناه، ۱۳۵۰: ج۲، ص ۳۸-۳۹). البته در بنای آرامگاهی امامزاده طیب شهسواران نیز یک صندوق چوبی با تاریخ ۱۱۴۶ه.ق شناسایی شد که این تاریخ تقریباً یک‌سال قبل از تاج‌گذاری نادرشاه افشار در ایران است (صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۲: ۱۷). با توجه به تواریخ ذکر خوانش‌شده در این صندوق‌ها و مطالعاتی که تاکنون صورت گرفته، می‌توان چنین بیان کرد که بیش‌ترین فراوانی آثار تولیدشده مربوط به بازه‌ی زمانی حکومت شاه طهماسب با تعداد ۲۱ اثر و کم‌ترین آن‌ها مربوط به زمان حکومت شاه سلیمان بوده که هیچ اثری از این دوره شناسایی نشده است. در همین ارتباط لازم به ذکر است که اوج هنر منبت‌کاری دوره‌ی صفوی چه در زمینه‌ی ساخت صندوق قبور و چه در زمینه‌ی ساخت آثار دیگر همچون درب‌های نفیس، مربوط به بازه‌ی حکومتی شاه طهماسب بوده است؛ به‌نحوی که امروزه علاوه بر صندوق قبور، تعداد زیادی از آثار چوبی کتیبه‌دار دیگر از این برهه‌ی زمانی به دست آمده است (کیانمهر و انصاری، ۱۳۸۳: ۳۵). در جدول ۲ فراوانی صندوق‌های شناسایی‌شده‌ی مرتبط با زمان حکومت هر یک از شاهان صفوی مشخص شده است:

جدول ۲. تعداد صندوق‌های شناسایی‌شده‌ی زمان حکومت هر پادشاه صفوی

Table 2. Number of identified chests from the reign of each Safavid king

اسماعیل1	طهماسب1	اسماعیل2	محمد	عباس1	صفی	عباس2	سلیمان	حسین	عباس3
4	22	1	5	8	2	2	0	3	1

٤-۱. مراکز تولید

با توجه به توضیحات بیان شده در جدول۱، چنین می‌توان بیان کرد که در طول دوره‌ی صفوی و در مراکز متعددی همچون اصفهان، لواسان، دماوند، کاسوا از توابع بخش خلجستان استان قم، ساوه، لاهیجان، ساری، نطنز و اقلید، تولید صندوق‌های قبر چوبی صورت می‌گرفته است. در این میان چنین به‌نظر می‌رسد که در برخی از استان‌ها این تولیدات بیش‌تر مورد توجه بوده و در چند مرکز مختلف چنین آثاری تولید می‌شد. به‌عنوان نمونه می‌توان به این موارد اشاره کرد: در استان اصفهان شهرهای اصفهان، نطنز، خوانسار؛ در استان تهران شهرها و روستاهای دماوند، لواسان، طهران و اوهنز یا اهنز از توابع شهرستان فیروز کوه؛ در استان گیلان شهرهای منجیل و لاهیجان؛ در استان قم شهرها و روستاهای فردو، کاسوا، وزوا و کروگان و در استان مرکزی شهرها و روستاها ساوه، محلات و انجدان از توابع شهرستان خمین البته در برخی از استان‌ها همچون فارس و زنجان نیز برخی شهرها یا روستاها همچون اقلید و سجاس، از مراکز قابل توجه تولید چنین آثاری در دوره‌ی صفوی بوده‌اند. این امر نشان‌دهنده‌ی آن است که در طول دوره‌ی صفوی

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

به هنرهای وابسته به چوب همچون منبت‌کاری و گره‌چینی، توجه ویژه‌ای می‌شده است؛ به‌ویژه در تولید برخی آثار چوبی مرتبط با ابنیهٔ مذهبی همچون صندوق قبر و درهای چوبی. این موضوع را تا حدود زیادی می‌توان با بررسی تولیدات مختلف چوبی این مراکز در طول دوره‌ی صفوی و حتی قبل از آن، مورد مطالعه قرار داد. بر همین اساس، در زیر برخی از مراکز مهم تولید صندوق‌های قبر چوبی دوره‌ی صفوی، مورد بررسی قرار گرفته‌اند که هنر و صنعت نجاری در آن‌ها از پیشینه‌ی قابل توجهی برخوردار بوده است (جدول۳):

جدول۳. اسامی شهرها و یا مناطق نگاشته‌شده در پسوند نام نجاران تولیدکننده‌ی صندوق‌های قبر چوبی در دوره‌ی صفوی

Table 3. Names of cities or regions written in the suffix of the names of carpenters who produced wooden grave boxes in the Safavid period

اسامی شهر یا مناطق نگاشته‌شده در پسوند نام نجاران	نام شهر یا منطقه‌ای که صندوق‌های قبور در آن شناسایی شده
اصفهان	مشهد اردهال در استان اصفهان، ابهر در استان زنجان، خرم‌آباد در استان لرستان، دلیجان در استان مرکزی، ندوشن در استان یزد
نطنز	شهر نطنز در استان اصفهان
خوانسار	روستای وانشان گلپایگان در استان اصفهان
لواسان یا لباسان	تهران و لواسان در استان تهران، نور و کجور در استان مازندران
دماوند	دماوند، گلخندان و آینه‌ورزان در استان تهران و آمل در استان مازندران
اوهنز فیروزکوه	فیروزکوه در استان تهران
طهران	قائم‌شهر در استان مازندران
یزد	بوانات در استان فارس
اقلید	اقلید در استان فارس
سجاس	سجاس در استان زنجان
فردوی قم	کهک در استان قم
ساوه	جمزقان در استان قم، مأمونیه و شاهواروق در استان مرکزی
کاسوای قم	خلجستان و کهک در استان قم، آشتیان و تفرش در استان مرکزی
کروگان دلیجان	دلیجان در استان مرکزی
وزوای اراک	اراک در استان مرکزی
انجدان خمین	انجدان خمین در استان مرکزی
محلات	خمین در استان مرکزی
منجیل قزوین	لاهیجان در استان گیلان
لاهج یا لاهیجان	لاهیجان در استان گیلان
خُرگام یا خورگام رودبار	رودبار در استان گیلان
گیلان یا جیلان	آمل و بابلسر در استان مازندران
ساری	آمل در استان مازندران
آهنگرکلای چالوس	قائم‌شهر در استان مازندران
سمنان	خرم‌آباد و چگنی در استان لرستان

٤-١-١. اصفهان

این شهر از جمله مراکز هنرپروری محسوب می‌شده که از گذشته‌های دور تاکنون هنرمندان مختلف به‌ویژه نجاران و منبت‌کاران، در آن حضور چشمگیر داشته‌اند. از آن جمله قدیمی‌ترین آثاری که امضای نجاران این خطه روی آن‌ها نوشته شده باشد، می‌توان به

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

محراب چوبی مسجد جامع ابیانه به تاریخ ۴۷۷ ه.ق اشاره کرد که به دست «زین‌الدین استاد احمد المعروف باصفهانی»، ساخته شده است (فقیه‌میرزایی، ۱۳۸۱: ۱۶۵ و هنرفر، ۱۳۴۴: ۸۸۸). پس از این تاریخ و در دوره‌ی ایلخانی نیز بعضاً آثار دیگری با امضای این هنرمندان شناسایی شده که از آن جمله می‌توان به در چوبی بسیار نفیس مسجد علی قهرود و صندوق چوبی امامزاده عبدالعظیم حسنی شهر ری اشاره کرد که در سال ۷۰۰ و ۷۲۵ ه.ق و به دست «محمد بن علی بن نجیب النقار الاصفهانی» و «یحیی بن محمد الاصفهانی» ساخته شده‌اند (مصطفوی، ۱۳۶۱: ۱۴۹ و Watson, 1975: 69). از دوره‌ی تیموری به‌بعد، شواهد ملموس بیش‌تری در این زمینه شناسایی شده که از آن جمله می‌توان به صندوق قبر مقبره‌ی سید حسن واقف نطنز اشاره کرد که به دست «علیشاه بن فخرالدین نجار اصفهانی»، ساخته و منبت‌کاری شده است (کریمیان، ۱۳۹۶: ۱۱۱). این شهر در طول دوره‌ی صفوی نیز از جمله مراکز بسیار معتبر در زمینه‌ی هنر نجاری و منبت‌کاری محسوب می‌شد که در نتیجه‌ی آن آثار چوبی نفیس بسیاری به دست هنرمندان این خطه تولید شده که امروزه در ابنیه‌ی گوناگون شناخته شده‌اند (بزرگمهری و خدادادی، ۱۳۸۹: ۱۵۵) (شکل ۴-۵).

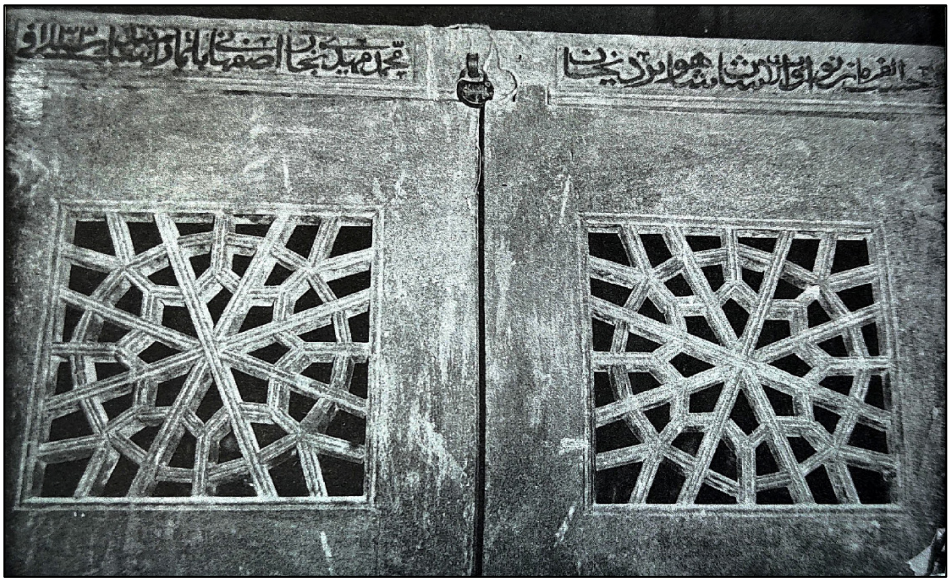

شکل ۵. تعدادی از قاب‌های صندوق چوبی بقعه‌ی شهنشاه خرم‌آباد با امضای محمدمهدی نجار اصفهانی (n.d)

Figure 5. A number of wooden chest frames from the tomb of Shahenshah of Khorramabad, signedby Mohammad Mehdi Najjar Isfahani (n.d) :

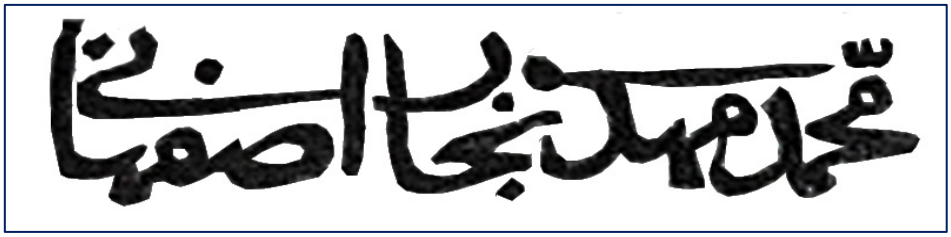

شکل ٦. امضای به‌کاررفته در صندوق چوبی بقعه‌ی شهنشاه خرم‌آباد

Figure 6. Signature used on the wooden box of the tomb of Shahenshah Khorramabad

٤-١-٢. خوانسار یا خانیسار

این شهر نیز از جمله مناطقی محسوب می‌شود که پیشینه‌ی نجاری در آن قدمت زیادی دارد. با توجه به شواهد موجود چنین به‌نظر می‌رسد که حداقل از قرن هشتم هجری قمری، تولید آثار چوبی نفیس مانند در یا صندوق قبر، در این شهر رایج بوده که بعضاً این تولیدات در مناطق مجاور آن نیز مورد استفاده قرار گرفته است. از جمله قدیمی‌ترین آثار چوبی تاریخ‌دار و امضادار مرتبط با نجاران این شهر می‌توان به درِ چوبی امامزاده قاسم ازنا اشاره کرد که در سال ۷۳۸ ه.ق، به دست «حسن بن جمال احمد شیرگیر خانیساری» ساخته شده است (مقدس، ۱۳۷۹: ۵۴۴ و صدیقیان و صادقی، ۱۳۹۲: ۶۲) (شکل۷). روند تولید این آثار در طول دوره‌ی صفویه نیز

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

ادامه پیدا کرد و ضمن ساخت صندوق قبور، درهای چوبی نفیسی همچون درِ امامزاده ابوالفتوح وانشان و مسجد جامع خوانسار با امضای هنرمندان این شهر ساخته شده است (همان‌جا).

شکل ۷. امضای هنرمند نجار خوانساری به‌کاررفته در درِ چوبی امامزاده قاسم ازنا

Figure7. Signature of the carpenter artist Najjar Khansari used on the wooden door of Imamzadeh Qasem Azna

٤-١-٣. نطنز

این شهر نیز به واسطه‌ی نوع اقلیم کوهستانی که دارد، درختان بسیاری همچون گردو به فراوانی در آن رشد می‌کند. تاکنون امضای هنرمندان این شهر تا قبل از دوره‌ی صفوی در آثار چوبی شناسایی نشده است، اما از دوره‌ی صفوی به بعد، در یا صندوق‌های چوبی نفیسی شناسایی شده که دارای امضای این هنرمندان هستند. از آن جمله می‌توان به صندوق چوبی بقعه‌ی شیخ عبدالصمد نطنزی اشاره کرد که در سال ۱۰۶۴ ه.ق، به دست «استاد حسین بن اسماعیل سرشگی نطنزی» و همین‌طور درِ شمالی مسجدجامع نطنز که در این دوره و به دست «استاد علی بن استاد حسین نجار نطنزی» ساخته شده است (هنرفر، ۱۳۴۴: ۸۷۶).

٤-١-٤. لواسان یا لباسان

این شهر نیز از جمله مناطق مهمی محسوب می‌شود که در گذشته صنایع چوبی در آن رونق ویژه‌ای داشته است. در این میان حداقل از قرن نهم هجری به‌بعد، آثار چوبی گوناگونی در این شهر و حتی مناطق اطراف آن شناسایی‌شده که به دست هنرمندان لواسانی ساخته شده است؛ مانند صندوق بقعه‌ی بی‌بی شهربانو شهر ری و صندوق بقعه‌ی امامزاده یونس لواسان (علیئی، ۱۴۰۰: ۱۱۵-۱۱۴). نجاران این شهر بعضاً به صورت خانوادگی و در چند نسل به تولید آثار چوبی گوناگون مشغول بودند؛ مانند حسن و پسرانش حسین و محمد لواسانی که در قرن نهم هجری به تولید آثار چوبی و به‌ویژه ساخت صندوق قبور مشغول بودند (همان، ۱۱۷). لازم به ذکر است که نسل بعدی این خانواده یعنی «علاءالدین بن محمد بن حسن نجار لواسانی» نیز در قرن دهم هجری، این هنر را ادامه داد. از وی آثار ارزشمندی در فاصله‌ی سال‌های ۹۳۴ تا ۹۶۴ ه.ق، باقی مانده که از آن جمله می‌توان به صندوق قبور بنای امامزاده سید محمد کجور و امامزاده جعفر نور (شکل۸)، اشاره کرد (ستوده، ۱۳۷۵: ج۳، ص۲۶۹ و عقابی، ۱۳۷۶: ۲۲۶). علاوه بر این خانوده که حداقل سه نسل از آن‌ها نجار بوده‌اند، برخی خانواده‌های دیگر لواسانی نیز به این حرفه مشغول بوده‌اند مانند دو برادر «قطب‌الدین و سیف نجار» که امضای آن‌ها در برخی صندوق‌های چوبی صفوی همچون صندوق امامزاده قاسم تهران، به‌کار رفته است (مصطفوی، ۱۳۶۱: ۲۲۹).

شکل۸. طرح اصلاح شده‌ی بخشی از کتیبه‌ی اسامی سازندگان صندوق چوبی امامزاده جعفر نور

Figure 8. A revised design of part of the inscription of the names of the builders of the wooden box of Imamzadeh Jafar Noor

٤-١-٥. دماوند

احتمالاً تا قبل از دوره‌ی صفویه، تولید آثار چوبی شاخصی همچون صندوق‌های قبور، به دست هنرمندان دماوندی چندان رایج نبوده است. به‌نحوی که حتی بعضاً صندوق‌های استفاده شده در برخی ابنیهٔ آرامگاهی این شهر توسط هنرمندان سایر مناطق هم‌چون لواسان و اصفهان، ساخته شده بودند مانند صندوق بنای امامزاده عبدالله و خلیل‌الله و امامزاده عبدالله و عبیدالله دماوند (علیئی و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۷۴ و فرحانی و خلیلیان، ۱۳۹۴: ۵۶-۵۹)، اما ظاهراً این روند در طول دوره‌ی صفوی تغییر کرده و هنرمندان دماوندی

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

نیز دوشادوش هنرمندان سایر مناطق، در این شهر و مناطق اطراف آن شروع به ساخت برخی صندوق‌های قبر چوبی کردند که نمونه‌هایی از آن امروزه شناسایی شده است؛ مانند صندوق چوبی بنای امامزاده قاسم گلخندان (شکل۹-۱۰).

شکل ۹. بخشی از بدنه‌ی صندوق چوبی بنای امامزاده قاسم گلخندان با کتیبه‌ی نام سازندگان آن (فرحانی و خلیلیان، ۱۳۹۴: ۵۳)

Figure9. Part of the wooden box body of the Imamzadeh Qasim Golkhandan monument with the inscription of the names of its builders (Farhani and Khalilian, 2015: 53)

شکل ۱۰. طرح اصلاح‌شده‌ی کتیبه‌ی سازندگان صندوق بنای امامزاده قاسم گلخندان

Figure10. Revised design of the inscription of the founders of the fund of Imamzadeh Qasim Golkhandan

٤-١-٦. کاسوا

این روستا از جمله مناطقی بوده که در آن پیشینه‌ی نجاری به‌ویژه در زمینه‌ی ساخت صندوق‌های قبور، از جایگاه و قدمت ویژه‌ای برخوردار بوده است. کاسوا سابقاً بخشی از منطقه‌ی فراهان بوده که امروزه از توابع بخش خلجستان قم محسوب می‌شود. تولیدات صندوق چوبی این روستا در قرون ۱۰ و ۱۱ ه.ق رونق بسیاری داشته است؛ به‌نحوی که تولیدات هنرمندان این خطه را می‌توان در ابنیه‌ی آرامگاهی گوناگون همچون امامزاده احمد بن علی کاسوا، امامزاده عبدالله آشتیان و بقعه‌ی ابوالعلی مهدی تفرش، می‌توان ملاحظه کرد (صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۲: ۱۰) (شکل۱۱-۱۲).

شکل ۱۱. بخشی از امضای هنرمندان سازنده‌ی صندوق چوبی امامزاده عبدالله آشتیان (صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۳: ۱۳۰)

Figure11. Part of the signatures of the artists who made the wooden box of Imamzadeh Abdullah Ashtian (Sedighian and Sharahi, 1403: 130)

شکل ۱۲. طرح اصلاح‌شده‌ی بخشی از اسامی سازندگان کاسوایی صندوق چوبی امامزاده عبدالله آشتیان

Figure 12. Modified design of part of the names of the makers of the wooden box of Imamzadeh Abdullah Ashtian

٤-١-٧. ساوه

ساوه یکی از شهرهای مهم و شناخته‌شده‌ی ایران در دوران اسلامی بوده که در طول دوره‌ی صفوی، یکی از مراکز مهم تولید آثار چوبی و به‌ویژه صندوق‌های قبور بوده است. تولیدات چوبی این شهر نه‌تنها در محدوده‌ی دو شهرستان مجاور ساوه و زرندیه

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

شناسایی شده، بلکه در شهرستان‌های دیگری همچون آشتیان و تفرش نیز تولیداتی با امضای هنرمندان ساوه‌ای شناسایی شده است. از آن جمله می‌توان به صندوق چوبی بقعه‌ی امامزاده منصور مأمونیه اشاره کرد که در سال ۹۴۷ ه.ق، به دست «محمود قنبر نجار ساوجی»، ساخته شده است (صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۳: ۷۸) (شکل ۱۳-۱۴).

شکل۱۳. کتیبه‌ی نام سازنده و تاریخ ساخت صندوق چوبی بقعه‌ی امامزاده منصور مأمونیه (صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۳: ۷۸)

Figure 13. Inscription of the name of the builder and the date of construction of the wooden box of the tomb of Imamzadeh Mansur Ma'muniyeh (Sedighian and Sharahi, 1403: 78)

شکل ۱٤. طرح اصلاح‌شده‌ی نام سازنده‌ی ساوه‌ای صندوق چوبی امامزاده منصور مأمونیه

Figure 14. Modified design of the name of the Savehian maker of the wooden box of Imamzadeh Mansur Ma'munieh

٤-۱-۸. لاهیجان

این شهر از جمله مناطقی محسوب می‌شود که به‌دلیل برخورداری از پوشش جنگلی و درختان متنوع، تولید آثار چوبی در آن رونق داشته است. با توجه به امضای هنرمندان باقی‌مانده، چنین می‌توان بیان کرد که حداقل از قرن نهم هجری به‌بعد تولید آثار چوبی نفیس و کتیبه‌دار، در این شهر رونق داشته است. به‌عنوان نمونه می‌توان به یکی از درهای شرقی بقعه‌ی چهار پادشاهان و به‌ویژه صندوق چوبی بقعه‌ی شیخ ابوالوجیه لاهیجان اشاره کرد که در سال ۹۴۸ ه.ق، به دست «استاد شاه حسین لاهجی» ساخته شده است (کریمیان، ۱۳۹۶: ۱۰۱ و عقابی، ۱۳۷۶: ۴۰۸)

شکل ۱۵. طرح اصلاح‌شده‌ی نام سازنده‌ی صندوق چوبی بقعه‌ی شیخ ابوالوجیه لاهیجان

Figure 15. Modified design of the name of the builder of the wooden box of the tomb of Sheikh Abu Al-Wajiyah Lahijan

٤-۱-۹. گیلان، جیلان یا کیلان

این منطقه نیز به واسطه‌ی پوشش جنگلی بسیار فراوان و بهره‌بردن از منابع چوبی متنوع، از جمله حوزه‌های مهم در صنعت چوب بوده است. گیلان با وجود شهرهای کهنی همچون رشت، لاهیجان و فومن، از دیرباز در صنعت تولید چوب نقش و جایگاه ویژه‌ای داشته است. اهمیت این منطقه به‌گونه‌ای بوده که برخی هنرمندان نجار، به‌جای ذکر اسم شهر یا منطقه‌ی محل سکونت خود، اسم کلی گیلانی یا جیلانی را برای خود انتخاب کرده بودند. این روند نه‌تنها در طول دوره‌ی صفویه رایج بوده و آثار چوبی نفیسی با چنین امضاهایی شناسایی شده، بلکه حداقل از دوره‌ی تیموری به‌بعد، چنین آثاری به فراوانی شناسایی شده است. به‌عنوان نمونه می‌توان به صندوق چوبی امامزاده یحیی ساری اشاره کرد که در قرن نهم هجری و به دست «استاد محمد بن حسین النجار کیلانی» ساخته شده و صندوق چوبی امامزاده شاه عبدالله بابلسر که در سال ۹۵۱ ه.ق، به دست «استاد میرخان بن استاد حسین

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]

Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

گیلانی» است (مدهوشیان‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۸: ۵۸ و ستوده، ۱۳۷۵: ج۴، صص۲۸۱-۲۸۲).

٤-۱-۱۰. ساری

استان مازندران به واسطه‌ی داشتن جنگل‌های وسیع و چوب‌های ارزشمند و متنوع، از جمله مناطقی محسوب می‌شود که از دیرباز تاکنون تولیدات چوبی در آن رونق داشته است (محمدحسن، ۱۳۶۶: ۲۸۲ و Rabino, 1928: 22). در این میان یکی از مراکز مهم این استان که از دیرباز تاکنون در آن تولیدات مختلف چوبی صورت می‌گیرد، شهر ساری است. بر اساس شواهد موجود، در این شهر حداقل از قرن نهم هجری به بعد، آثار چوبی نفیسی همچون صندوق قبر امامزاده عباس یا درِ چوبی امامزاده حسین با امضای هنرمندان نجار این منطقه، تولید شده است (کریمیان، ۱۳۹۶: ۴۸ و ۶۹ و مدهوشیان‌نژاد و دیگران، ۱۳۹۸: ۶۰).

۵. جمع‌بندی

با توجه به پژوهشی که صورت گرفت، چنین مشخص گردید که در طول دوره‌ی صفوی و در مراکز مختلف، تولید صندوق‌های چوبی قبور کتیبه‌دار رونق داشته است. این تولیدات در برخی مناطق مانند گیلان و مازندران از رونق بیش‌تری برخوردار بوده، اما در برخی مناطق هم‌چون سیستان و بلوچستان، رونق چندانی نداشته است. این امر را شاید بتوان تحت‌تأثیر دو عامل نوع اقلیم منطقه و مذهب بیش‌تر ساکنان آن دانست. به‌عنوان نمونه در همین استان سیستان و بلوچستان که امروزه بیش از ۶۵ درصد ساکنان آن را پیروان اهل سنت در بر می‌گیرد، تنها یک بنای آرامگاهی به‌نام «زیارتگاه سید غلام‌رسول» شناسایی شد که دارای یک محجر چوبی فاقد کتیبه روی قبر بوده است (فقیه بحرالعلوم، ۱۳۹۱: ۲۳-۲۶). علاوه بر این، نکته‌ای که در بررسی بیش‌تر مراکز مهم تولیدی این آثار دیده می‌شود، آن است که پیشینهٔ نجاری در آن‌ها قدمتی بیش از دورهٔ صفویه داشته و علاوه بر ساخت صندوق، در ساخت برخی آثار شاخص و نفیس دیگر همچون درهای چوبی مساجد و آرامگاه‌ها نیز نقش و جایگاه ویژه‌ای داشته‌اند؛ همان‌گونه که به‌عنوان نمونه شهر اصفهان یا ساری از پیشینهٔ بسیار غنی در این زمینه برخوردار بوده است.

در میان اسامی شهرها یا روستاهایی که نام آن‌ها در صندوق‌های قبر چوبی دورهٔ صفوی شناسایی گردید، چنین به‌نظر می‌رسد که هنرمندان برخی مناطق همچون اصفهان از جایگاه ویژه‌تری برخوردار بوده‌اند؛ چرا که تولیدات هنرمندان نجار این شهر را نه‌تنها در شهرها و مناطق پیرامونی اصفهان همچون مشهد اردهال می‌توان ملاحظه کرد، بلکه در برخی از استان‌های دیگر همچون مرکزی، لرستان، یزد و زنجان نیز تولیدات نجاران اصفهانی شناسایی شده است؛ مانند صندوق چوبی بقعه‌ی شیخ زین‌الدین علی خاموش در شهر ندوشن یزد (افشار، ۱۳۴۸: ج۱، ص۱۵۲). علاوه بر این، امضای هنرمندان منطقهٔ لواسان نیز بعضاً علاوه بر استان تهران، به فراوانی در استان مازندران شناسایی شده است، مانند صندوق چوبی امامزاده جعفر نور (ستوده، ۱۳۷۵: ج۳، ص۲۶۹). تولیدات هنرمندان خطه‌ی کاسوا نیز علاوه بر استان قم، به فراوانی در استان مرکزی به دست آمده است. با این وجود چنین به‌نظر می‌رسد که تولیدات برخی هنرمندان نیز صرفاً محدود به شهر یا منطقه‌ی زیست خود هنرمند بوده و فراتر از آن صورت نگرفته است؛ مانند صندوق چوبی بنای امامزاده ابراهیم سجاس که توسط هنرمندان همین خطه ساخته شده است (زیپولی، ۱۳۵۴: ۱۳۳). با توجه به این موارد می‌توان سه سطح توزیع را بر اساس پراکندگی تولیدات این هنرمندان، مشخص کرد:

۵-۱. محلی

تولید صندوق‌های چوبی توسط هنرمندان یک شهر یا منطقه و استفاده در همان حوزه مانند صندوق‌های چوبی امامزاده شیخ عبدالصمد نطنزی (جدول۱، ردیف۲)؛ امامزاده عبدالرحمن اقلید (جدول۱، ردیف۱۲) و امامزاده ابراهیم سجاس (جدول۱، ردیف۱۳).

۵-۲. منطقه‌ای

تولید صندوق‌های چوبی توسط هنرمندان یک شهر یا منطقه که این هنرمندان در شهرها یا مناطق اطراف محل زندگی خود نیز چنین تولیداتی را انجام داده‌اند مانند تولیدات هنرمندان ساوه‌ای که آثار تولیدی امضادار آن‌ها علاوه بر محدوده‌ی ساوه، در مناطق پیرامونی آن نیز شناسایی شده است مانند صندوق چوبی بنای امامزادگان هادی جمزقان و قاسم شاهواروق (جدول۱، ردیف ۱۶، ۳۶ و ۴۰). همین وضعیت را برای برخی از هنرمندان کاسوا (جدول۱، ردیف ۱۷، ۳۴-۳۵، ۳۷ تا ۳۹)، نیز می‌توان ملاحظه کرد.

۵-۳. فرامنطقه‌ای

تولید صندوق‌های چوبی توسط هنرمندان یک شهر یا منطقه که این هنرمندان بعضاً در استان‌های دیگر نیز به تولید آثار مشغول شده‌اند مانند تولیدات هنرمندان اصفهانی که در استان‌های مختلف مانند لرستان و یزد نیز تولیدات آن‌ها مورد شناسایی قرار گرفته

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

است (جدول۱، ردیف ۱، ۱۴، ۳۳، ۴۲ و ۴۹). همین وضعیت را برای هنرمندان لواسانی (جدول۱، ردیف ۴، ۹–۱۰، ۲۱ تا ۲۳) و دماوندی (جدول۱، ردیف ۶ تا ۸ و ۲۶)، نیز می‌توان ملاحظه کرد که تولیدات آن‌ها در محدوده‌ی دو استان تهران و مازندران به فراوانی شناسایی شده است.

در ارتباط با همین موضوع، پرسشی که پیش می‌آید در ارتباط با کارگاه تولید این آثار بوده که آیا مکان ثابتی در یک شهر یا روستا بوده یا این‌که به فراخور سفارش‌ها امکان تغییر یا جابجایی آن وجود داشته است؟ این موضوع را بر اساس دو فاکتور دسترسی به مواد خام اولیه یعنی چوب مرغوب و مورد نیاز و نیز ابزارآلات هنرمند نجار، مورد بررسی قرار داد. نظر به این‌که بیش‌تر صندوق‌های شناسایی‌شده‌ی این دوره از چوب گردو برای ساخت آن‌ها استفاده شده، چنین می‌توان بیان کرد که چوب درخت گردو در همه‌ی مناطق ایران در دسترس نبوده و لازم بوده است که در صورت لزوم از دیگر مناطق وارد گردد. همین امر را به‌وضوح می‌توان در مراکز شناسایی‌شده‌ی تولید این آثار ملاحظه کرد؛ به‌نحوی که بیش‌تر این مناطق دارای شرایط آب و هوایی مطلوبی برای رشد درخت گردو بوده‌اند مانند اقلید، خوانسار، نطنز، کاسوا، دماوند و لواسان. موضوع دیگر آن‌که یک کارگاه نجاری دارای ابزارآلات متنوع و فراوانی برای برش، ساخت و تزئین آثار چوبی بوده که همین امر ضرورت ثابت بودن این کارگاه‌ها را در یک منطقه نشان می‌دهد؛ موضوعی که امروزه به‌وضوح می‌توان در کارگاه‌های نجاری سنتی ایران ملاحظه کرد. با توجه به این موارد چنین می‌توان احتمال داد که بیش‌تر صندوق‌های قبر چوبی تولیدی ایران در دوره‌ی صفوی، ابتدا در یک کارگاه ثابت در یک شهر یا روستا تولید شده و در صورت لزوم به سایر مناطق ارسال می‌شده است؛ البته ابعاد صندوق‌های قبر نیز در حدی نبوده که امکان جابجایی آن‌ها وجود نداشته باشد.

نکته‌ی دیگری که باید بدان اشاره شود آن است که تمامی شهرها یا روستاهای شناسایی‌شده که در آن‌ها صندوق‌های چوبی در طول دوره‌ی صفوی تولید شده‌اند، احتمالاً از جمله مراکزی بوده‌اند که در آن‌ها حضور شیعیان پررنگ‌تر بوده است؛ چرا که عملاً تمامی این صندوق‌های قبر صرفاً با ابنیه‌ی آرامگاهی شیعیان مرتبط بوده‌اند. این در حالی است که برخی استان‌ها همچون سیستان و بلوچستان، هرمزگان، گلستان، کردستان و آذربایجان غربی که در آن‌ها پیروان اهل سنت در طول دوره‌ی صفوی حضور پررنگ‌تری داشته‌اند، چنین شواهدی عملاً شناسایی نگردیده است (نقشه۱). این موضوع را به‌وضوح با بررسی کتیبه‌های مذهبی به‌کاررفته در این صندوق‌ها نیز می‌توان ملاحظه کرد که تماماً شامل شعائر مذهبی تشیع هستند. موضوعی که نه‌تنها در صندوق‌های صفوی ملاحظه شده، بلکه در نمونه‌های دوره‌ی تیموری نیز مشاهده می‌شوند (جهت آگاهی بیش‌تر رک: مدهوشیان‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۸؛ نیستانی و علیئی، ۱۳۹۲ و صدیقیان و شراهی، ۱۴۰۲).

در پایان این بخش لازم به ذکر است که در برخی از استان‌ها هیچ‌گونه شواهدی از صندوق‌های قبر چوبی کتیبه‌دار شناسایی نشد. از جمله دلایلی که در این زمینه بدان پرداخته شد، یکی ارتباط این صندوق‌ها با بناهای آرامگاهی پیروان شیعه‌مذهب جعفری بود که علی‌القاعده در جاهایی که حضور اهل سنت در آن‌جا بیشتر بوده، نمی‌توان انتظار وجود چنین صندوق‌هایی را داشت. از جمله دلایل دیگر برای این امر می‌توان به تخریب و بازسازی‌های بسیار گسترده‌ی ابنیه‌ی آرامگاهی در مناطق مختلف این سرزمین طی چند دهه‌ی اخیر، اشاره کرد. به‌عنوان نمونه در محدوده‌ی استان کهگیلویه و بویراحمد، با وجود فراوانی قابل توجه ابنیه آرامگاهی هیچ‌گونه صندوق چوبی قبر تاریخ‌داری شناسایی نشد، چرا که عمدهٔ ابنیهٔ آن در چند دههٔ اخیر بازسازی شده و از پوشش ضریح فلزی برای آرامگاه استفاده کرده‌اند. همین امر باعث شده که هیچ اطلاعاتی در مورد پوشش قبر چوبی این ابنیه وجود نداشته باشد. البته تخریب‌های گسترده‌ی این صندوق‌ها و سرقت آن‌ها در چند دهه‌ی اخیر نیز در این ارتباط بی‌تأثیر نبوده است. موضوعی که در حال حاضر با قطعیت می‌توان بیان کرد که بیش‌تر صندوق‌های قبر چوبی تاریخ‌دار دوره‌ی صفوی، بنا به این دلایل از بین رفته و تنها درصد اندکی از آن‌ها باقی مانده است.

٦. نتیجه‌گیری

یکی از موضوعات نسبتاً مبهم و کم‌تر شناخته‌شده در زمینه‌ی هنرهای وابسته به چوب در ایران، شناسایی مراکز تولید این آثار بوده است؛ موضوعی که عملاً در کم‌تر پژوهشی بدان پرداخته شده است. همین امر باعث شد که این پژوهش با چنین هدفی صورت پذیرد. برای بررسی این موضوع آثار یک دوره‌ی خاص مد نظر قرار گرفتند که نتیجه‌ی بهتری را بتوان بر پایهٔ آن کسب کرد؛ بدین سبب صندوق‌های چوبی مقابر دوره‌ی صفوی مورد مطالعه‌ی میدانی و کتابخانه‌ای قرار گرفتند. ویژگی مهم صندوق‌های ساخته شده‌ی این دوره داشتن کتیبه‌های تاریخ‌دار و بعضاً اسامی سازندگان آن‌ها بوده است؛ موضوعی که باعث می‌شود در مورد مراکز تولیدی این آثار شناخت بهتری حاصل گردد. به همین منظور در پژوهش حاضر صرفاً صندوق‌هایی مورد بررسی قرار گرفتند که در پسوند نام سازنده، اشاره به یک شهر یا منطقه‌ی خاص شده باشد. در نتیجه، تعداد ۴۹ صندوق مورد شناسایی قرار گرفت که عمدتاً

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

در محدوده‌ی استان‌های گیلان، مازندران، تهران، قم، مرکزی و اصفهان، قرار داشتند. در نتیجه‌ی این پژوهش چنین مشخص شد که در طول دوره‌ی صفوی و در مراکز متعددی هم‌چون اصفهان، لاهیجان، لواسان، کاسوا، خوانسار و دماوند، تولید صندوق‌های چوبی مقابر از رونق ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ رونقی که حتی پیشینه‌ی آن در این مراکز به ادوار قبل از صفوی نیز بر می‌گردد. در این میان چنین مشخص گردید که احتمالاً هنرمندان برخی مراکز مانند اصفهان، دماوند و لواسان، شناخته شده‌تر بوده و تولیدات آن‌ها در شهرها و استان‌های دیگر نیز به دست آمده‌ان؛ اما هنرمندان برخی مناطق، صرفاً در شهر یا منطقه‌ی زیست خود به تولید آثار مشغول بودند؛ مانند هنرمندان سجاس یا اقلید. برخی از تولیدات هنرمندان نیز علاوه بر شهر یا منطقه‌ی خود، در مناطق مجاور ایشان نیز شناخته شده بود مانند تولیدات صندوق‌های چوبی هنرمندان کاسوا و ساوه.

با این توضیحات می‌توان چنین نتیجه گرفت که هنر و صنعت تولید صندوق‌های قبر چوبی ایران در طول دوره‌ی صفوی، از رونق ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ به‌نحوی که کارگاه‌های تولید این آثار در مراکز شهری و روستایی بسیاری فعال بوده است. موضوعی که تاکنون نه‌تنها از نگاه سیاحان این دوره مغفول مانده، بلکه پژوهش‌گران نیز کم‌تر به این آثار و مراکز تولیدی آن‌ها پرداخته‌اند. نکته‌ی دیگر آن‌که با توجه به میزان شناخت مردم مناطق مختلف از مراکز تولیدی این صندوق‌ها و مهارتی که هنرمندان سازنده‌ی آن‌ها داشتند، سطح تولیدات این آثار می‌توانست از توزیع محلی، منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای برخوردار باشد؛ مانند تولیدات هنرمندان اصفهانی که در بسیاری از استان‌ها شناسایی شده، اما تولیدات هنرمندان ساوه‌ای بیش‌تر محدود به خود شهرستان ساوه و چند شهرستان پیرامونی آن بوده است.

مشارکت نویسندگان: نویسنده‌ی اول پیشنهاد موضوع و چگونگی نگارش مقاله، روش‌شناسی و جمع‌آوری مطالب و تنظیم جداول را بر عهده داشته است. نویسنده‌ی دوم و سوم در ویراستاری ادبی، نظارت بر نوشتار و همچنین نگارش چکیده و نتیجه‌گیری فعالیت داشته‌اند.

تأمین مالی: این پژوهش هیچ بودجه‌ی خارجی دریافت نکرده است

تضاد منافع: نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع را اعلام نمی‌کنند.

دسترسی به داده ها و مواد: داده‌هایی که یافته‌ها را پشتیبانی می‌کنند، پس از یک دوره تحریم از تاریخ انتشار برای امکان تجاری‌سازی یافته‌های پژوهش، در دسترس خواهند بود.

References

منابع

Abdollahi Fard, Abolfazl, and Moradian Ghojeh Beglou, Zeinab. (2021). Analysis of Girih-chini (Interlocking Geometric Patterns) Used in the Tomb Box of Shah Ismail Safavi, Journal of Islamic Applied Arts, 5 (6): 35-44. [in Persian].

Aliii, Meysam, (2021), Honarmandan-e Lavasani dar Pahne-ye Rey, Tehran va Lavasan [Lavasani Artists in the Plain of Rey, Tehran and Lavasan], Majaleh-ye Negarineh-ye Honar-e Eslami [Islamic Art Magazine], 8(21): 112-121 [in Persian].

Aliii, Meysam, et al., (2014), Moayese-ye Sabk-e Me'mari va Taz'eenat-e Bana-ha-ye Aramgahi-ye Asr-e Ilkhanian dar Mantiqe-ye Lavasanat va Roodbar-e Qasran ba Asar-e Ham-aseer-e Nahiy-e Damavand [Comparison of Architectural Style and Decorations of Tomb Buildings of the Ilkhanid Era in the Lavasanat and Roodbar Qasran Regions with Contemporary Works of Damavand Area], Majaleh-ye Jameh Shenasi-ye Tarikhi [Historical Sociology Journal], 6 (1): 163-191. [in Persian]

Afshar, Iraj, 1348 (1969), Yadgar-ha-ye Yazd: Moarefi-ye Abniye-ye Tarikhi va Yadgar-ha-ye Bastani [Monuments of Yazd: An Introduction to Historical Buildings and Ancient Monuments], vol. Tehran: Entesharat-e Anjoman-e Asar-e Melli [Publications of the National Heritage Society]. [in Persian]

Bozorgmehri, Zohreh, and Khodadadi, Anahita, (2010), Amud-ha-ye Irani [Iranian Elements], Tehran: Nashr-e Soroush-e Danesh [Soroush-e Danesh Publishing]. [in Persian]

Farhadi, Ali, and Khalilian, Golareh, (2015), Koteebh-ye Borj-e Aramgahi-ye Emamzadeh Abdollah va Obaidollah Damavand [Inscriptions of the Tower Tomb of Imamzadeh Abdollah and Ubaidullah Damavand], Majaleh-ye Asar [Art Journal], 68: 39-64 [in Persian].

Faghih Mirzaei, Gilan, (2002), Mehrab-e Chobi-ye Monhaser beh Fardh-e Mosque-ye Eskader dar Tajikestan [Unique Wooden Mihrab of Eskader Mosque in Tajikistan], Majaleh-ye Asar [Art Journal], 33-34: 160-178 [in Persian]

Fadli, (1971), Ganjineh-ye Asar-e Qom [The Treasure of Qom's Monuments], vol. 2, Qom: Mehr Estvar Printing House. [in Persian].

Grabar, Oleg, (1973), The Formation of Islamic Art, New Haven: Yale University Press.

Honarfar, Lotfollah, (1965), Ganjineh-ye Asar-e Tarikhi-ye Esfahan [The Treasury of Historical Monuments of Isfahan], Isfahan: Saghafi Library Publishing [in Persian].

Izadpanah, Hamid, (1971), Asar-e Bastani va Tarikhi-ye Lorestan [Ancient and Historical Monuments of Lorestan], 2

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

vols., Tehran: Entesharat-e Anjoman-e Asar-e Melli [Publications of the National Heritage Society]. [in Persian]

Karimiān, Masoumeh, (2017), Monabbat-karī dar Ruzgār-e Tīmūriyān [Carving in the Timurid Period], Isfahan: Gole-dasteh Publications [in Persian]

Kianmehr, Qobad, and Ensari, Mojtaba, (2004), Monabbat-karī-ye Īrān dar Qalamrow-e Shah Teymaseb Safavi [Iranian Wood Carving during Shah Teymaseb Safavi's Reign], Jalh-e Honar [Art Showcase], 24: 34–49 [in Persian]

Mohammad Hassan, Zaki, (1987), Tarikh-e Sanaye-ye Iran-e Bad az Eslam [History of Iranian Industries after Islam], translated by Mohammad Ali Khalili, Tehran: Eghbal Publishing [in Persian] Mokhtari Talahani, Eskandar, 1366 (1987), Imamzadeh Abdollah Ayeneh Varzan, Majalleh-ye Asar [Art Journal], 22-23: 40-53 [in Persian].

Modarresi Tabatabaei, Seyyed Hossein, (1956), Torbat-e Pakaan [The Pure Shrine], 2 vols., Qom: Mehr Printing House [in Persian].

Madhoushian Nejad, Mohammad, et al. (2019), Seer-e Tavallol dar Tarahi va Sakhteh-ye Sanadghaye Gharb-e Chobi-ye Gharn-e 9h. Q. Morraishiyan, Mazandaran, Fasl Nameh-ye Honarha-ye San'ayi-ye Eslami [Quarterly of Islamic Applied Arts], 4 (20): 53-65 [in Persian]

Mostafavi, Mohammad Taqi, (1982), Asar-e Tarikhi-ye Tehran [Historical Monuments of Tehran], Tehran: Public Relations of the National Heritage Organization [in Persian].

Moqaddasi, Mohammad, (2000), Mo'arrefi-ye Koteebha-ye Monqoor Roo-ye Dar-e Emamzadeh Ghasem Ol-e Yegodarz [Introduction to Inscribed Tablets on the Wooden Doors of Imamzadeh Ghasem in Ol-e Yegodarz], Proceedings of the Second Congress on the History of Architecture and Urban Planning in Iran, Vol. 3, 539-552. [in Persian]

Mahjour, Firouz, and Eidi-Pour, Zahra. (2017). Investigating the Documented History of Shiism in Fars Province Based on Inscriptions of Wooden Artifacts from the Islamic Era, *Scientific-Research Quarterly Journal of Shia Studies, 15 (57): 159–188 [in Persian].

Mohaghegh Dolatoladi, Leila, and Shikh, Alireza, (2021), Tahlil-e Hendesi-ye Noghooh va Teknik-e Gharreh-chini-ye Bana-ha-ye Tarikhi-ye Shahrestan-haye Khansar va Golpayegan az Dore-ye Safavi ta Pahlavi [Geometric Analysis of Patterns and Joinery Techniques of Historical Buildings in Khansar and Golpayegan Counties from the Safavid to Pahlavi Period], Majalleh-ye Honarha-ye San'ayi-ye Iran [Iranian Applied Arts Journal], 4 (7): 123-136 [in Persian].

Naseri, Reza, and Miri, Seyed Mehdi, (2022), An Introduction to Wooden Artifacts from the Eighth to Eleventh Centuries AH in Bavanat, Journal of Persepolis Archaeological Studies, 6(22), 283-302. [in Persian]

Naraghi, Hassan, 1348 (1969), Asar-e Tarikhi-ye Shahrestan-ha-ye Kashan va Natanz [Historical Monuments of Kashan and Natanz Counties], Tehran: Entesharat-e Anjoman-e Asar-e Melli [Publications of the National Heritage Society]. [in Persian]

Neyestani, Javad, and Aliii, Meysam, (2013), A Study of the Inscriptions on the Boxes of Some Tombs in the Lavasanat and Rudbar-e Qasran Area, Journal of Islamic Art Studies, 18: 47-64. [in Persian].

Oghabi, Mohammad-Mehdi, 1376 (1997), Dayerat-ol-Ma'aref-e Bana-ha-ye Tarikhi-ye Iran dar Dore-ye Eslami: Bana-ha-ye Aramgahi [Encyclopedia of Historical Buildings of Iran in the Islamic Period: Tomb Buildings], Tehran: Pazhouheshgah-e Farhang va Honar-e Eslami [Islamic Culture and Art Research Center]. [in Persian].

Pazouki Taroudi, Naser, (2002), Asar-e Tarikhi-ye Firouzkouh [Historical Monuments of Firouzkouh], Tehran: Entesharat-e Sazman-e Miras-e Farhangi-ye Keshvar [Publications of the National Cultural Heritage Organization] [in Persian].

Pazouki Taroudi, Naser, (2003), Asar-e Tarikhi-ye Shemiran: Lavasan va Rudbar-e Qasran [Historical Monuments of Shemiran: Lavasan and Rudbar-e Qasran], Tehran: Entesharat-e Sazman-e Miras-e Farhangi-ye Keshvar [Publications of the National Cultural Heritage Organization]. [in Persian]

Rabino, H., (1928), Mazanderan & Asterabad, London.

Sedighian, Hossein, and Sharahi, Esmaeil, (2023), An Analytical Study on Safavid Era Wooden Grave Boxes in Markazi Province, Journal of Applied Arts, 3 (1): 6-22 [in Persian]

Sedighian, Hossein, and Sadeghi, Ebrahim, (2013), Wooden Products and Related Arts in Khansar, During Different Islamic Periods, Journal of Archeological Research, 15 (20): 59-72. [in Persian]

Shokrpoor, Shahriar, et al. (2018). Analytical and Structural Study of Jowk-kari (Marquetry) on Wooden Boxes of Sheikh Safi al-Din Ardabili Shrine, Journal of Islamic Applied Arts, 3: 113-125 [in Persian]

Sotoudeh, Manouchehr, (1996), Az Astara ta Esterabad [From Astara to Esterabad], 6 vols., Tehran: Nashr-e Agah [Agah Publishing]. [in Persian].

Watson, Oliver, (1975), The Masjid-i 'Alī Quhrūd: An Architectural and Epigraphic Survey, Iran, Vol13, 59-74.

Zipoli, Riccardo, (1975), Chand Asar-e Bastani-ye Nashnakhte dar Dehkade-ye Sejas-e Zanjan [Several Unknown Ancient Monuments in the Village of Sejas, Zanjan], Majalleh-ye Barrasi-ha-ye Tarikhi [Journal of Historical Studies], 10(2): 101-168 [in Persian]

افشار، ا. (۱۳۴۸). یادگارهای یزد: معرفی ابنیهٔ تاریخی و یادگارهای باستانی (ج. ۱). انتشارات انجمن آثار ملی.

ایزدپناه، ح. (۱۳۵۰). آثار باستانی و تاریخی لرستا، ج ۲. انتشارات انجمن آثار ملی.

بزرگمهری، ز. و خدادادی، آ. (۱۳۸۹). آمودهای ایرانی. تهران: نشر سروش دانش.

پازوکی طرودی، ن. (۱۳۸۱). آثار تاریخی فیروزکوه. انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026

پازوکی طرودی، ن. (۱۳۸۲). آثار تاریخی شمیران: لواسان و رودبار قصران. انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور.

زیپولی، ر. (۱۳۵۴). چند اثر باستانی ناشناخته در دهکده سجاس زنجان. مجلهٔ بررسی‌های تاریخی، ۱۰ (۲): ۱۶۸–۱۰۱.

ستوده، م. (۱۳۷۵). از آستارا تا استرباد، ج ۶. تهران: نشر آگاه.

شکرپور، ش. و همکاران. (۱۳۹۷). بررسی تحلیلی و ساختارشناسانه‌ی جووک‌کاری صندوق‌های چوبی بقعه‌ی شیخ صفی‌الدین اردبیلی. مجله‌ی هنرهای صناعی اسلامی، (۳): ۱۲۵–۱۱۳ (http://jih-tabriziau.ir/article-۷۰-۱-fa.html).

صدیقیان، ح. و شراهی، ا. (۱۴۰۲). پژوهش تحلیلی پیرامون صندوق‌های قبر چوبی دورهٔ صفویه در استان مرکزی. مجلهٔ هنرهای کاربردی، ۳ (۱): ۶–۲۲ (10.22075/aaj.2023.31131.1183).

صدیقیان، ح. و شراهی، ا. (۱۴۰۳). آثار چوبی استان مرکزی: از دورهٔ آل‌بویه تا پایان صفوی. خرم‌آباد: انتشارات دانشگاه لرستان.

صدیقیان، ح. و صادقی، ا. (۱۳۹۲). تولیدات چوبی و هنرهای وابسته به آن در خوانسار، طی ادوار مختلف اسلامی. مجله‌ی باستان‌پژوه، ۱۵ (۲۰): ۵۹–۷۲.

عبداللهی فرد، ا. و مرادیان قوجه بگلو، ز. (۱۴۰۰). تحلیل گره‌چینی‌های به‌کار رفته در صندوق قبر شاه اسماعیل صفوی. نشریه هنرهای صناعی اسلامی، ۵ (پ۶): ۴۴–۳۵ (10.52547/jic.5.1.35).

عقابی، م. (۱۳۷۶). دایره‌المعارف بناهای تاریخی ایران در دورهٔ اسلامی: بناهای آرامگاهی. پژوهشگاه فرهنگ و هنر اسلامی.

علیئی، م. (۱۴۰۰). هنرمندان لواسانی در پهنهٔ ری، تهران و لواسان. مجلهٔ نگارینه هنر اسلامی، ۸ (۲۱): ۱۲۱–۱۱۲ (10.22077/nia.2021.4370.1476).

علیئی، م. و همکاران. (۱۳۹۳). مقایسهٔ سبک معماری و تزئینات بناهای آرامگاهی عصر ایلخانی در منطقهٔ لواسانات و رودبار قصران با آثار هم‌عصر ناحیهٔ دماوند. مجلهٔ جامعه‌شناسی تاریخی، ۶ (۱): ۱۹۱–۱۶۳ (https://jhs.modares.ac.ir/article_22815.html).

فرحانی، ع. و خلیلیان، گ. (۱۳۹۴). کتیبه‌های برج آرامگاهی امامزاده عبدالله و عبیدالله دماوند. مجله‌ی اثر، (۶۸): ۶۴–۳۹. (http://journal.richt.ir/athar/article-۹۲-۱-fa.html).

فقیه بحرالعلوم، م. (۱۳۹۱). هزار مزار ایران: استان سیستان و بلوچستان، نشر وثوق.

فقیه‌میرزایی، گ. (۱۳۸۱). محراب چوبی منحصر به فرد مسجد اسکادر در تاجیکستان. مجله‌ی اثر، (۳۳) و (۳۴): ۱۷۸–۱۶۰.

فیض. (۱۳۵۰). گنجینه آثار قم، ج. ۲. چاپخانه‌ی مهر استوار.

کریمیان، م. (۱۳۹۶). منبت‌کاری در روزگار تیموریان. انتشارات گلدسته.

کیان‌مهر، ق. و انصاری، م. (۱۳۸۳). منبت‌کاری ایران در قلمرو شاه طهماسب صفوی. مجله‌ی جلوه‌ی هنر، (۲۴)، ۴۹–۳۴.

محقق دولت‌آبادی، ل. و شیخی، ع. (۱۴۰۰). تحلیل هندسی نقوش و تکنیک گره‌چینی بناهای تاریخی شهرستان‌های خوانسار و گلپایگان از دوره‌ی صفوی تا پهلوی. مجله‌ی هنرهای صناعی ایران، ۴ (۷): ۱۳۶–۱۲۳ (10.22052/hsi.2022.243627.0).

محمدحسن، ز. (۱۳۶۶). تاریخ صنایع ایران بعد از اسلام (م. خلیلی، مترجم). نشر اقبال.

مختاری طالقانی، ا. (۱۳۶۶). امامزاده عبدالله آئینه ورزان. مجلهٔ اثر، (۲۲) و (۲۳): ۵۳–۴۰.

مدرسی طباطبایی، س. (۱۳۳۵). تربت پاکان، ج ۲. چاپخانه‌ی مهر.

مدهوشیان نژاد، م. و همکاران. (۱۳۹۸). سیر تحول در طراحی و ساخت صندوق قبرهای چوبی قرن ۹ ه.ق مرعشیان مازندران. فصلنامه‌ی هنرهای صناعی اسلامی، ۴ (۲): ۶۳–۵۳ (10.52547/jic.4.2.53).

مصطفوی، م. (۱۳۶۱). آثار تاریخی طهران. انتشارات انجمن آثار ملی کشور.

مقدسی، م. (۱۳۷۹). معرفی کتیبه‌های منقور روی در چوبی امامزاده قاسم الیگودرز. مجموعه مقالات دومین کنگره‌ی تاریخ معماری و شهرسازی ایران، (۳): ۵۳۹–۵۵۲.

مهجور، ف. و عیدی‌پور، ز. (۱۳۹۶). بررسی مستند پیشینه‌ی تشیع در استان فارس بر اساس کتیبه‌های آثار چوبی دوران اسلامی. فصلنامه‌ی علمی پژوهشی شیعه‌شناسی، ۱۵ (۵۷): ۱۸۸–۱۵۹ (https://www.shiitestudies.com/article_30513.html).

ناصری، ر. و میری، س. (۱۴۰۱). مقدمه‌ای بر دست‌ساخته‌های چوبی قرون هشت تا یازده هجری قمری بوانات. مجله‌ی مطالعات باستان‌شناسی پارسه، ۶ (۲۲): ۳۰۲–۲۸۳ (10.30699/PJAS.6.22.283).

نراقی، ح. (۱۳۴۸). آثار تاریخی شهرستان‌های کاشان و نطنز. انتشارات انجمن آثار ملی.

نیستانی، ج. و علیئی، م. (۱۳۹۲). بررسی کتیبه‌های صندوق‌های برخی از مقابر ناحیه‌ی لواسانات و رودبار قصران. مجله‌ی مطالعات هنر

اسلامی، (۱۸): ۶۴-۴۷.
هنرفر، ل. (۱۳۴۴). گنجینه‌ی آثار تاریخی اصفهان: نشر کتابخانه‌ی ثقفی.

[DOI: 10.66224/jic.9.2.393]
Downloaded from mail.jih-tabriziau.ir at 8:59 +0330 on Saturday October 24th 2026